

CÀPSULA DE FUTUR

EL TERRITORI: CONFLICTES I EQUILIBRIS

Josep Bertran

1. Delimitació del territori objecte d'estudi

El territori que considera el Pla Estratègic del Camp de Tarragona inclou les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, el Priorat i el Tarragonès. En aquest territori podem identificar un nucli central, format pel Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp, i una corona perifèrica, constituïda pel Baix Penedès, la Conca de Barberà i el Priorat. El conjunt podem considerar-lo una àrea metropolitana, segons la definició de J. Vinuesa (1975), tot i que als efectes de l'estudi ens interessa considerar l'aproximació morfològica/espacial de F. López Groth (1987), com a estructura espacial d'assentaments de població i activitats. No obstant això, la identificació de les sis comarques com a àrea metropolitana encara és un concepte en formació, principalment per les absències d'un àmbit administratiu propi i de figures de planejament que compreguin el conjunt del territori. Els estudis, en curs, del Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona i del Pla Director de l'Àrea Central del Camp de Tarragona, superen definitivament els àmbits territorials local i comarcal i justifiquen l'enfocament metropolità de l'estudi.

2. Conflictes i equilibris. Questions generals

Per tal d'identificar els conflictes i els equilibris que afecten el conjunt del territori de les sis comarques, cal esbossar una aproximació al model d'ocupació territorial en les seves grans components: els nuclis de població, les infraestructures, els equipaments, les àrees industrials, les terres agrícoles productives i els paratges naturals. La seva evolució, especialment en els últims temps, constituïran factors altament significatius per a la diagnosi del Pla Estratègic. Com a qüestions generals, origen en bona part dels desequilibris que s'assenyalaran, tenim les següents:

2.1 Els nuclis de població i l'evolució demogràfica

a) L'evolució demogràfica per àmbits territorials, en la qual el Camp de Tarragona lidera el creixement en el període 2001-2005, amb un 24,73%.

b) Els creixements dels nuclis de la costa, inicialment vinculats al turisme i a la

segona residència i, darrerament, com a primera residència d'àmbit metropolità i en relació amb la conurbació de Barcelona, aquest últim aspecte especialment al Baix Penedès.

c) El fort creixement de les poblacions del Vendrell, Calafell i Cunit; el sostingut de Tarragona, Reus, Salou, Cambrils, Vila-seca i Torredembarra; el moderat de Valls i Montblanc, i el menor de Falset. Aquesta tendència dibuixa un eix de creixement litoral, basat en l'expansió de les poblacions costaneres, suportat per les comunicacions per autopista i el ferrocarril de la costa. A la vegada, confirma el dinamisme de les capitals de comarca: Tarragona, Reus, el Vendrell i Valls, i en menor mesura, Montblanc i Falset. Apareix també un segon fenomen a considerar: el fort creixement, en

termes percentuals, que els situa en els primers llocs del relatiu, de municipis que parteixen d'una població el 2005 entre 1.000 i 5.000 habitants.

d) Apareix un conjunt de municipis de les comarques interiors, de dimensió inferior als 500 habitants, que tenen un creixement estancat o perden població.

2.2. Les infraestructures

a) Des de l'anàlisi de la localització es verifica l'aprofitament de les infraestructures viàries com a eixos de creixement dels nuclis residencials i industrials, en un primer estadi del desenvolupament.

b) L'existència de les infraestructures portuàries i les connexions ferroviàries han estat determinants per a la implantació de la indústria petroquímica.

c) La implantació dels polígons industrials s'ha produït d'acord amb la localització estratègica de les connexions d'autopista i vies de comunicació generals.

d) El Camp de Tarragona s'ha de considerar com a territori de trànsit en relació amb l'eix mediterrani, fet que obliga a suportar infraestructures de gran impacte que sovint l'esquarteren sense facilitar la millora de les relacions interiors.

e) Es considera per al futur del territori les possibilitats de creixement selectiu que tenen el port de Tarragona i l'aeroport de Reus.

f) Hi ha una manca de planificació del conjunt de les infraestructures als diferents nivells d'intervenció i la previsió ordenada de sòl per a futurs desenvolupaments, amb les reserves que se'n derivin.

g) Cal abordar l'aprofitament estratègic de les noves connexions ferroviàries.

h) Cal millorar la xarxa de ferrocarril, en relació amb les interconnexions territorials, i de les estacions, en relació amb la implantació a les ciutats i a la funcionalitat de l'equipament.

i) Cal potenciar la constitució d'una xarxa integrada de transport públic a escala del Camp de Tarragona.

2.3 Els equipaments

a) Considerar els equipaments com a una part fonamental del grau d'urbanitat del territori, d'acord amb la població resident i estacional. En aquest sentit, el fort nivell d'estacionalitat de les zones costaneres obliga a uns models flexibles, capaços de suportar l'increment de demanda de la població estacional.

b) Vincular els processos de creixement, de la magnitud que es dona al Camp de Tarragona, amb la necessitat de revisió permanent i actualitzada dels equipaments, especialment pel que fa a les reserves de sòl i a la destinació dels recursos necessaris per a la seva implantació i funcionament.

c) Establir la posició territorial dels equipaments com una possibilitat de regeneració de barris i de requalificació dels nuclis on s'implantin.

d) Establir graons bàsics d'equipaments per a les zones amb baix nivell d'urbanització que es consolidin en el planejament territorial.

2.4 Les àrees industrials

a) La implantació industrial del Camp de Tarragona ha de ser objecte d'un pla integral que consideri adequadament la situació actual i que en derivi els criteris de possibilitats de creixement, consolidació o transformació d'ús.

b) Una anàlisi detallada sobre el mapa del territori de la implantació industrials revela l'existència de tres grans àrees, dues amb un fort nivell d'especialització en la indústria petroquímica i una gran dispersió d'àrees industrials de petita dimensió, sovint lligades a la forma de la finca agrícola inicial i aprofitant per a la seva localització la xarxa de carreteres existent.

c) Cal tenir en compte, per assegurar-ne la continuïtat, l'existència d'una indústria vinculada a la transformació de productes agrícoles propis del territori, en alguns casos de gran projecció econòmica.

d) Les implantacions industrials més recents no consideren important o viable l'enllaç amb la xarxa ferroviària. En aquest sentit, un pla de connexions ferroviàries hauria de tenir en compte la necessitat de donar servei a les grans àrees industrials.

e) Cal considerar la central nuclear de Vandellòs, tot i la seva especialització, com un component del sector industrial del Camp, amb una problemàtica d'acompanyament específica com és la probable instal·lació d'un cementiri de residus nuclears.

2.5 Les terres agrícoles productives

a) Les terres agrícoles, com a conseqüència dels processos de creixement del nuclis urbans sobre les seves perifèries, de la implantació d'àrees industrials per transformació del sòl agrícola i de l'esquarterament dels terrenys de conreu pel pas d'infraestructures, han esdevingut disponibles per a la seva transformació en usos urbans, moltes vegades amb el reconeixement de previsions excessives des de l'àmbit del planejament municipal. Aquest procés ha significat en alguns casos el desdibuixament de la identitat dels nuclis de població originals per convertir-se en un continu urbanitzat que enllaça amb els municipis veïns. Aquest fenomen és especialment rellevant en els municipis costaners i pren altres dimensions en els municipis de l'interior.

b) A les comarques interiors el paper productiu de l'agricultura encara és considerable i sovint associat a la transformació i comercialització de productes amb denominació d'origen.

c) Els territoris és conformen paisatgísticament a partir de les transformacions que l'activitat agrícola ha produït en determinades èpoques, especialment en la implantació dels conreus tradicionals i en la disposició

geomètrica del terreny. En aquest sentit, el parcel·lari agrícola i la seva transformació ha de ser objecte de les disposicions del planejament territorial sobre el paisatge.

2.6 Els paratges naturals

a) Els paratges naturals compleixen en el territori una funció d'identitat específica que pot ser aprofitada com a recurs vinculat a les activitats turístiques i de lleure. En aquest sentit, constitueix un actiu a protegir d'aquelles accions que pertorben la seva essència com a paratges naturals amb valors propis.

b) L'existència de paratges naturals amenaçats per processos d'urbanització obliga a valorar aquestes àrees en el planejament territorial i a retornar-los, en la mesura del possible, al seu estat original.

c) A través de les cartes del paisatge s'ha endegat una valoració i protecció dels paratges naturals i del sòl agrícola.

2.7 El plantejament

a) La situació actual del planejament municipal a les sis comarques del Camp de Tarragona es pot sintetitzar en els següents punts: hi ha 9 municipis de la comarca del Priorat i 2 del Baix Camp, de baix nivell poblacional, que no disposen de figures de planejament; un conjunt de 18 municipis, amb població fins als 6.500 habitants, disposen de delimitació de sòl urbà; un nombrós grup, format per 72 municipis, de població inferior als 5.500 habitants, tenen normes subsidiàries de planejament; el grup de municipis amb més nivell de població disposen de Pla General d'Ordenació (14) o bé de POUM (9). Aquesta distinció entre Pla General i POUM té transcendència a l'hora d'implementar les directrius del planejament superior, plans territorials o plans directors, amb caràcter obligatori en les revisions dels plans generals.

b) Actualment estan en fase de redacció el Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona i el Pla Director de l'Àrea Central del Camp de Tarragona. Ambdós són de caràcter normatiu i actuen sobre aspectes previstos en el Pla Estratègic.

c) Tot i el seu caràcter no vinculant, la Carta del Paisatge del Priorat i altres actuacions positives en el sòl no urbanitzable i els paratges naturals poden indicar un camí de més sensibilitat en la preservació de la identitat del territori que reculli el planejament normatiu.

d) Respecte a la realitat del planejament municipal actual, les dades són les següents: població total, 489.276 habitants; sòl urbà, 13.520 ha; sòl urbanitzable, 13.131,8 ha; sòl no urbanitzable, 274.080,4 ha. La constatació més evident d'aquestes xifres és la gran previsió de sòl urbanitzable, especialment a les comarques de l'Alt Camp i el Baix Camp, on el planejament existent pràcticament dobla les superfícies de sòl urbanitzable respecte al sòl urbà, tot i que aquest sòl urbà pot tenir diferents graus de consolidació.

3. Propostes de Pla Estratègic

Per a cadascun dels àmbits assenyalats anteriorment, el Pla Estratègic ha de formular propostes d'acció per superar els conflictes i establir un nou equilibri territorial. Per tal de formular un pensament innovador i actiu, cal repensar els paradigmes en què es fonamenta l'actual procés d'urbanització del territori, la determinació territorial dels creixements poblacionals, la localització de les zones industrials i productives, l'equilibri en els equipaments, el servei de les infraestructures, etc. En aquesta revisió cal introduir nous conceptes que ajudin a reinterpretar la realitat que provenen d'àrees de pensament no específicament vinculades al planejament i a l'anàlisi territorial.

En aquest sentit, la proposta bàsica és entendre el territori globalment, on es produeixen accions de transformació. Aquest concepte anul·la la idea de planejament associat a creixement, ja que en cada cas s'ha de determinar la naturalesa de la transformació. Vinculat amb aquest tipus de plantejaments sorgeix la idea de vocació territorial d'un lloc a un assentament per tal de mantenir els usos o transformar-los. En aquest sentit, la situació específica dels municipis interiors del Camp permet assignar-los un paper propi en el conjunt de les decisions territorials que no han de ser concebudes amb criteris de proporcionalitat sinó d'identitat.

Les propostes del Pla Estratègic han d'adoptar components de sostenibilitat a partir dels recursos naturals disponibles, especialment l'aigua, que dictaran en cada cas els límits de les transformacions possibles.

La transformació de les propostes del Pla Estratègic en accions territorials i en planejament normatiu tenen com a via inicial el Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona, amb el qual cal interactuar.